

Šuša, Ivan

K vybraným postulátom talianskeho post-myslenia v česko-slovenskej recepcii

Slavica litteraria. 2012, vol. 15, iss. Supplementum 1, pp. [41]-51

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/125462>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IVAN ŠUŠA

K VYBRANÝM POSTULÁTOM TALIANSKÉHO *POST-MYSLÉNIA*¹ V ČESKO-SLOVENSKEJ RECEPCIÍ

Abstract

This study describes the main ideas of important Italian writers, experts of political science, philosophers and scholars about contemporary view on postmodern age. The authors analyse texts (in Czech and Slovak contexts often unknown), particularly a new book of famous political expert, writer and professor Giovanni Sartori *Homo videns*. This paper brings a chief and important topics of Sartori's political thought (multiculturalism, videopolitics etc.) with context with other ideas and phenomena of postmodern society (of authors Gianni Vattimo, Moni Ovadia, Julia Kristeva and others).

Key words

post-modernism ■ multiculturalism ■ post-thought ■ video-politics ■ political marketing

Úvod

Aj keď sa termíny postmoderna/postmodernosť/postmodernizmus/postmoderná situácia používajú v rôznych kontextoch (niekedy len ako štylistický odtienok, inokedy v jasných binaritách a opozíciách – v závislosti od autorov či škôl), „najmenší významový rozptyl sa objavuje pri používaní termínov *postmodernosť/postmodernita* (občas aj *ono* neznáme *postmoderno*), ktoré sa však u nás prakticky nepoužívajú, pretože aj prekladatelia vo veľkej väčšine ich nahrádzajú slovom *postmoderna*“ (Marčok, 2010, s. 23). Ako konštatuje slovenský literárny vedec **Viliam Marčok**, v zahraničí, najmä vo Francúzsku

---

¹ Pojem *post-myslenie* preberáme z publikácie SARTORI, Giovanni: *Homo videns – Televisia a post-myslenie*. Autor *post-myslenie* vníma v kontexte zmeny zmyslu podstaty *homo sapiens* na *homo videns*, na primáte masových médií, ich moci v živote človeka postmodernej spoločnosti a v podpore tzv. videopolitiky. Porov. SARTORI, Giovanni: *Homo videns. Televisione e post-pensiero*. Roma–Bari, Editori Laterza 2005.

a Taliansku, očividne vzniká konsenzus chápať ju tak, ako to vyplýva z postmoderne neurčitejšej formulácie J. F. Lyotarda: teda ako istý modus súčasnej situácie kultúry a ako konkrétne fenomény duchovnej reflexie i životnej praxe, ktorých spoločným menovateľom je vedomé dištancovanie sa od toho, čo by bolo možné označiť ako novovekosť (Marčok, 2010, s. 23). Samotná postmoderna/postmodernizmus hľadá svoje korene práve v západných teóriách, „*eventuálne podobné či analogické jevy v kultúre/kultrách strední a východní Evropy pak mohou být brány buď jako nedílná součást (západní) postmoderny, nebo jako specifická varianta postmoderny, anebo jako něco příliš specifického, čili něco jiného než postmoderna*“ (Bína, 2010, s. 3).²

Postmoderna a fenomén multikulturalizmu

„*Pokud existuje něco jako smysl, potom pouze v komunikaci, v dialogu, v jazykových hrách různorodých hledisk jednotlivců, skupin občanů, etnik, kultur. Tím byly položeny základy pro hypnoticky přitažlivou postmoderní teorii multikulturalismu*“ (Rybář, 2008, s. 272). Fenomén multikulturalizmu odzrkadľuje ideály, predstavy a požiadavky postmodernej spoločnosti, ktorú nepochybne môžeme zaradiť k „multi“ a nie k „mono“, najmä pokiaľ ide o význam a podstatu kultúry, politiky, základných hodnôt, ako sú sloboda, demokracia, spravodlivosť, rovnosť a rešpekt. Prostredníctvom koncepcie rovnej dôstojnosti všetkých kultúr v rámci jednotlivých národných štátov, ako aj na nadnárodnej rovine, vytvorili exponenti a podporovatelia multikultúrnej vízie Európy a sveta model občianskej spoločnosti, podľa ktorého má každý jednotlivec právo žiť v svojej vlastnej (pôvodnej) kultúre (nie vždy väčšinovej). Skupiny a komunity, ktoré spolunažívajú v jednej demokratickej spoločnosti, by z hľadiska tohto modelu mali byť uznané s ich vlastnými kultúrnymi špecifikami.

² Dodajme, že v súčasnej dobe sa otázkam postmoderného myslenia venuje aj nosná a celosvetovo uznávaná osobnosť talianskej a americkej politológie (najmä komparatívnej politológie a teórie strán a stranických systémov) **Giovanni Sartori**, ktorého viaceré úvahy si predstavíme aj v našom príspevku. Sartoriho názory však nechceme vnímať osihotene, preto jeho idey (v rámci naznačenej témy) usúvzťažňujeme aj s filozofickými postulátmi iných autorov. Spomeňme napr. jeho diela: *Democrazia e Definizioni*, 1957, *Democratic Theory*, 1962, *Il Parlamento Italiano*, 1963 (ed.), *Stato e Politica nel Pensiero di B. Croce*, 1966, *Antologia di Scienza Politica*, 1970 (ed.), *Parties and Party Systems*, 1976, *La Politica: Logica e Metodo in Scienze Sociali*, 1979, *Teoria dei Partiti e Caso Italiano*, 1982, *Social Science Concepts: A Systematic Analysis*, 1984, *Elementi di Politica*, 1987, *The Theory of Democracy Revisited*, 1987 a i. V českom a slovenskom kontexte vyšli len niektoré, uved'me najmä *Teória demokracie*, 1993, Bratislava: Archa, *Srovnávací ústavní inženýrství. Zkoumání struktur, podnětů a výsledků*, 2001, Praha: SLON, *Strany a stranické systémy. Schéma pro analýzu*, 2005, Praha: CDK, *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*, 2005, Praha: Dokořán.

Je potrebné zdôrazniť, že multikulturalizmus nemožno zamieňať s inými aspektami, ktoré často súvisia s uvedeným fenoménom, ako sú imigrácia, rasizmus či integrácia multietnickej spoločnosti. Podľa definície **Alessandra Ferraru**, multikulturalizmus je fenomén, typický pre súčasnú spoločnosť, „*predpokladajúci ideu, podľa ktorej sa musia aj vzťahy medzi rozdielnymi kultúrami (a nielen medzi jednotlivcami a spoločnosťou), v rámci demokratického usporiadania spoločnosti inšpirovať princípom vzájomného rešpektu*“ (Ferrara, 2004, s. 113). Ak chceme hovoriť o multikulturalizme, musíme si položiť nasledujúce kľúčové otázky: čo konkrétne znamená „rovnaká dôstojnosť“ kultúr? Môžu existovať práva nad jednotlivcami? Čo chápeme pod termínom „kultúrny výraz“, resp. „kultúrne špecifikum“ a predovšetkým ktorým typom skupín alebo komunít je možné poskytnúť uznanie a eventuálne kolektívne práva. Táto posledná otázka vyzerá byť spomedzi spomenutých vari najurgentnejšou – práve preto ostáva predmetom neustálych diskusií. Z tohto hľadiska vstupujeme do definície zmyslu identity, nielen národnej, ale i kultúrnej a individuálnej (t. j. identita jednotlivca a identita jednotlivca v skupine, do ktorej patrí). Ako vysvetľuje taliansky židovský spisovateľ a mysliteľ **Moni Ovadia**, ľudia majú mnoho identít, ale keď sa identita jednotlivca spojí s identitou národa, môže vzniknúť fenomén nacionalizmu, ktorý vedie k spoločenskej realite kompletne opačnej a nekompatibilnej s ideálmi multikulturalizmu³. Paradox tohto posledného spomenutého fenoménu je v tom, že rovnaká dôstojnosť kultúr môže spôsobiť uzatvorenie samotných kultúr do svojich tradícií a hraníc a stratu interkultúrnej dimenzie vzťahov medzi jednotlivcami a skupinami.⁴

Predovšetkým musíme špecifikovať – na základe reflexií (v Taliansku známej a uznávanej) francúzskej spisovateľky bulharského pôvodu **Julie Kristevovej** – že dnešná Európa je v skutočnosti viac multinárodná ako multikultúrna. Autorka definuje Európsku úniu ako novú multinárodnú krajinu, zloženú z národov podobných kultúr a náboženstiev a z vzájomne naviazaných ekonomík (a to už od mnohých storočí). V jej diele *Cudzinci sami sebe* analyzuje prípad Francúzska (ktorý je podobný aj ďalším krajinám západnej Európy)

³ Porov. OVADIA, Moni: *Vai a te stesso*. Torino, Einaudi 2008.

⁴ Dodajme, že v ostatnej dobe sa do pojmového inštrumentária súčasnej kulturológie, ale v širšom zmysle slova i (areálovej) filológie, resp. sociálnych vied udomáčuje termín **dialóg kultúr**. V tejto súvislosti upozorňujeme na názor českého literárneho teoretika **Iva Pospíšila**, ktorý uvádza, že „*sousloví dialog kultur má v podstatě rozpornou povahu, je módní, často užívané: připomíná tím jiná žurnalistická sousloví z kulturní a literární sféry (...), zejména z politiky, resp. politologie, které se již ve své době – tedy včera a dnes značně vyprázdnily*“ (Pospíšil, 2010, s. 394–395). Autor uvažuje o priestorovom rozmere kultúrneho dialógu a o konkrétnom areáli, ktorý má svoju priestorovú a časovú dimenziu. „*Dění v areálu je vždy soustředěno kolem kultury a kulturního dialogu, i když jde o rozmluvy nejen o literatuře, ale také o umění, společenské etiketě, ekonomii a ekonomice i politice. Kulturní dialog znamená rozmluvu, spor dvou nebo více stran multilaterální výměnu hodnot (...)*“ (Pospíšil, 2010, s. 394).

a zdôrazňuje ťažkosti vzájomného spolunažívania viacerých kultúr v jednom štáte, ktorý je už zároveň (dlhodobo – t. j. od konca vojny) vo fáze integrácie smerom do Európy. Národný štát (ako napríklad v tomto prípade Francúzsko) musí čeliť ťažkým problémom, spôsobeným prítomnosťou populácií, ktoré udržiavajú ich vlastné náboženské, etnické špecifiká, čím sa dostávajú do rozporu s tradíciou a mentalitou prijímajúcej krajiny. Autorka potvrdzuje, že naša spoločnosť smeruje k fenoménu „národ-puzzle“, v ktorom nachádzame rôzne charakteristiky, ale ostáva v ňom dominantná charakteristika prijímajúceho štátu (obraz „puzzle“ s viacerými farebnými časťami-kúskami, v ktorom síce ešte dominujú farby väčšinovej kultúry štátu, ale len spolu – keď sa všetky poskladajú – tvoria celok). Podľa úvah J. Kristevovej bude potrebná „evolúcia mentality“ v rámci jednotlivých národných realít, chápaná ako rozvoj kultúrnej senzibility⁵ (a takto to chápe aj vyššie spomenutý Ovardia). Jedným z výrazných problémov, ktorým musí štát čeliť, je, aby sa (z pohľadu štátu) zabránilo rozvoju kultúr silných menšín na jeho národnej pôde. Inak by mohlo dôjsť k zakoreneniu, radikalizácii a stigmatizácii (t. j. k ich nemodifikovateľnosti) diferencií až k vyradeniu zo spoločenského života daného štátu. Koexistencia kultúr neznamená, že spoločne žijú v harmónii, keďže často dochádza k tvrdým a nezmieriteľným konfliktom. V prípade Európy v každom štáte nájdeme jazykovo-kultúrne menšiny a v niektorých prípadoch i hlboké regionálne rozdiely (napríklad Taliansko). To, čo absolútne chýba, je vízia komplexnosti európskej reality, v ktorej sa, bohužiaľ, stávajú diskutabilnými a modifikovateľnými aj základné hodnoty občianskej demokratickej spoločnosti⁶. Práve tieto hodnoty by mali jestvovať aj napriek kultúrnym rozdielom.

Multikultúrna vízia sa limituje na konštatovanie, že jestvujú mnohé kultúry, ale nenavrhuje žiadny konkrétny projekt ich vzájomného spolunažívania – či už v rámci národného štátu, alebo na nadnárodnej rovine. Jediným problémom, ktorým sa zaoberá, je uznanie kultúr a obrana ich práva existovať a šíriť sa. Zatiaľ čo napríklad federalisti navrhujú vybudovanie novej moci a nového štátu, multikulturalizmus sa prezentuje ako súhrn potrieb a požiadaviek bez toho, aby definoval kritériá uznania jednotlivých kultúr. Niektoré z nich môžu mať kompatibilné aspekty s dominujúcou kultúrou daného štátu, resp. nadnárodnej entity, ale existujú mnohé nezmieriteľné elementy, ktoré v dôsledku ich radikálnosti nechcú zdieľať spoločné univerzálne hodnoty (spomeňme napríklad prítomnosť fundamentalistických tendencií určitých náboženstiev, resp. kultúr). Zdá sa, že dnešná Európa stratila presvedčenie reprezentovať pre svojich

⁵ Porov. KRISTEVA, Julia: *Stranieri a se stessi*. Milano, Feltrinelli 1990.

⁶ Téma sa venuje i slovenský politológ **Ján Koper**, ktorý pripomína, že „problémom postmodernej existencie je úpadok verejného priestoru, ktorý už nie je schopný ustanoviť žiadnu presvedčivú hierarchiu medzi vyšším a nižším, hodnotou a zdújom, veľkým a efemérnym“ (Koper, 2009, s. 415).

občanov (nezávisle od štátu, ktorého sú súčasťou) spoločnú a konkrétnu realitu. Tento výrazný nedostatok spôsobuje opätovný nástup nacionalistických a rasistických pseudoideológií⁷ zhmotnený do nenávisť a strachu smerom k „inakosti“ (diverzite). V tejto súvislosti sa, logicky, rozpútala diskusia o tom, ako môžu noví občania prijímajúcej krajiny získať štátne občianstvo a v dôsledku toho i novú národnosť. Nejde tu ani tak o získanie občianstva (t. j. z administratívneho hľadiska), ale o to, kým a čím – z pohľadu integrácie – sa cíti byť daný občan. Stačí *ius solis* na to, aby vymazalo *ius sanguinis*? – táto rozporuplná otázka platí najmä v prípade potomkov imigrantov, narodených už na pôde nového štátu⁸.

Aktuálnu epochu (definovanú ako postmoderna) charakterizuje nestálosť, neistota, nedostatok univerzálnych presvedčení (náboženských a filozofických koncepcií) a „slabé myslenie“ (podľa terminológie talianskeho filozofa **Gianni Vattima**). V dôsledku toho vznikla spoločnosť, v ktorej (aspoň zdanlivo) nenachádzame definitívnu víziu reality. Podľa týchto koncepcií by sa aj základné univerzálne práva jednotlivcov mohli stať predmetom diskusií a zmien⁹. Multikulturalizmus preto definujeme ako **rezultát postmodernej protí univerzalizmu** a vízií **Immanuela Kanta** – vôbec prvého federalistu v dejinách, ktorý si predstavoval „večný koniec“ medzinárodnej anarchie prostredníctvom (univerzálneho) práva. V súvislosti s úlohami práva garantovať jednotu a spoločenskú kohéziu, uvažuje známy taliansky právny expert **Gustavo Zagrebelsky** o ústavnom práve, ktoré musí riadiť pluralizmus prostredníctvom demokracie. Problémom a nebezpečenstvom zároveň je podľa neho anarchia – a to vtedy, keď politická moc nie je schopná spojiť jednotlivé partikulárne záujmy a pozície s cieľom vzájomného spolunažívania¹⁰.

Politológ **Giovanni Sartori** sa zameriava na vzťah pluralizmu a multikulturalizmu, (najmä v druhej časti jeho knihy – v češtine vyšla ako *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci* – druhá časť ako *Multikulturalismus a segmentovaná společnost*). „*Dělí se zde multikulturalismus na to, co se v jiných člancích označuje jako multikulturalita, tedy současný (i minulý) stav světa, kdy jedna kultura neexistuje izolovaně od druhé, stejně tak je již dnes monokulturalistická společnost iluzí. Takový multikulturalismus existuje v rámci pluralismu a je i žádoucí. Oproti tomu se dnes prosazuje multikulturalismus druhého typu, který Sartori nazývá antipluralitní. Jeho kořeny dohledává poně-*

⁷ Porov. PRANDO, Patrizia: *La propaganda razziale del regime fascista italiano attraverso la rivista „La Difesa della Raza“ (1938–1943)*. In: Analytické sondy do textu II. Banská Bystrica, Filologická fakulta UMB 2006.

⁸ Porov. KRISTEVA, Julia: Tamtiež.

⁹ Porov. VATTIMO, Gianni: *Addio alla verità*. Roma, Meltemi 2008.

¹⁰ Porov. ZAGREBELSKY, Gustavo: *La virtù del dubbio. Intervista su etica e diritto*. Roma-Bari, Laterza 2007.

kud nezřetelně až u Marxe, přičemž dospívá až téměř ke spikleneckým teoriím, když píše na straně 41: I v Americe proto teoretikové multikulturalismu patří k intelektuálům, kterým se dostalo široké marxistické průpravy a kteří možná ve svém podvědomí nahrazují prohraný antikapitalistický třídní boj kulturním bojem proti establishmentu... Další výpad vede Sartori vůči výrazu multikulturalismus jakožto složenině, založené na pojmu kultura, který ovšem není v rámci multikulturalistického diskurzu nijak definován“ (Vraštil, 2011, s. 6).

Éra postmoderny ako éra (ne)kontrolovateľného použitia médií

Ďalším nosným postulátom tzv. postmodernej situácie je kontroverzný trichotomický vzťah politika – médiá – občan. V priebehu vývoja talianskeho stranického systému od konca tzv. prvej republiky až dodnes, sme mohli zbadáť signifikantné zmeny vo fungovaní komunikácie, hlavne televíznej, ktoré viedli k novej koncepcii politiky, založenej na medializácii politických vzťahov. Nekontrolovaný rast použitia masmédií bez definovaných pravidiel hry však môže spôsobiť nebezpečnú stratu podstaty a hodnôt demokracie, ktorej základy vidíme práve v princípe slobody prejavu pre všetkých aktérov politického systému. V talianskom prípade vznik novej politickej strany mediálneho magnáta a úspešného podnikateľa Silvia Berlusconiho v roku 1994 – *Forza Italia* (v slov. Vpred Taliansko, resp. Do toho Taliansko!) naštartoval procesy medializácie a personalizácie politiky, ktoré modifikovali mechanizmy tradičnej politickej komunikácie a politických diskusií a konfrontácií.

Slobodný dialóg medzi politickými silami sa transformoval na nevyrovnanú konfrontáciu bez možnosti vyjadrovania iných názorov a vízií, ako tie, ktoré ponúka občanom vláda (tzv. komunikácia „bez konkurentov“). Tento nový spôsob komunikácie hlboko ovplyvňoval taliansky politický systém, hlavne politickú kultúru. Dlhodobý proces manipulácie vedomia občanov prostredníctvom vysielania televíznych programov (diskutabilnej úrovne) a neskôr aj printových médií jasnej Berlusconiho politickej orientácie, dokázal adaptovať politickú (ale aj nepolitickú) verejnú sféru na nové chápanie demokracie a jej princípov. Z týchto dôvodov je v teórii komunikácie a politológii potrebné (najmä pre kompletnú analýzu vývoja súčasného talianskeho stranického systému) pochopiť a analyzovať fenomén medializácie politiky tzv. „éry berlusconizmu“. Tento termín vznikol v priebehu osemdesiatych rokov 20. storočia ako synonymum „podnikateľského optimizmu“ a úspešného riešenia problémov prostredníctvom pozitívnych a efektívnych myšlienok. Podporovatelia tejto ideálnej vízie obhajujú pozitívne postoje jednotlivca voči ťažkým otázkam politického a spoločenského života a naopak, definujú ľavicové, hlavne komunistické, strany ako nositeľov rétoriky neefektívnosti a „neaktívnosti“ (protiklad

Berlusconiho „vlády robenia“, v tal. *governo del fare*). V súčasnosti sa neologizmus berlusconizmus stal súčasťou bežného politického a sociologického slovníka v zmysle nového hnutia myslenia a spoločensko-kultúrneho fenoménu, ktorý zahŕňa viacero významov (Amadori, 2002, s. 27). Ide o podstatnú tematiku štúdia, ktorá môže byť analyzovaná z lingvistického, politologického, sociologického, ekonomického, ako aj z psychologického hľadiska. V kontexte medializácie talianskej politiky je nevyhnutné spomenúť tento fenomén aj preto, lebo práve na základe jeho vzniku (spolu s rozšírením televíznej politickej komunikácie, predovšetkým v období volebných kampaní) registrujeme veľkú zmenu vo vzťahoch medzi politickým systémom a systémom médií (Sartori, 1999, s. 86).

Pokiaľ ide o dynamiku vzťahov medzi hlavnými aktérmi verejného priestoru, okrem politického systému a systému médií, existuje tretí aktér, ktorý v súčasnej ére mediálnej dominancie stratil v rámci komunikačných mechanizmov svoj primát: občania. V talianskom prípade sa politická komunikácia-interakcia vykonáva v tzv. „*medializovanom verejnom priestore*“ (Mazzoleni, 2004, s. 38). To znamená, že médiá sú kanály medzi politickým systémom a občanmi, sú politickou arénou vzťahov medzi nimi, a v tom istom čase majú interakcie s obidvoma aktérmi (ovplyvňujú podstatu a obsah týchto interakcií) a nútia inštitúcie, strany, lídrov a občanov prispôbiť sa logike masmediálnej komunikácie. Pod medializáciou politiky nechápeme len silové použitie masmédií, ale „*proces, ktorý modifikuje formy a podstatu komunikácie medzi troma aktérmi (verejného priestoru): komunikáciu medzi kandidátom a voličom, diskusiu v rámci strán a medzi stranami, rituály, symboly, politický a novinársky jazyk, agendu politických issues, vypracovanie a reklamu politickej ponuky, teda celý obsah konfrontácie-súťaže, ktorý konštituuje politickú medializovanú arénu*“ (Mazzoleni, 2004, s. 23). Masmédiá sa stali nenahraditeľnými „agentúrami socializácie“, spolu s ostatnými „tradičnými agentúrami“ (politické strany, záujmové skupiny, škola, rodina, atď.) a v niektorých prípadoch priamo prevzali ich miesto.

Elektronické médiá, hlavne televízia, vedeli a vedia ovplyvňovať módnosť, názory a informácie, ktoré formujú verejnú mienku a reprezentujú aj jej podstatu. Taliansky politológ **Giovanni Sartori** vo svojom diele *Homo videns – Televízia a post-myslenie*¹¹ vysvetľuje graduálnu a nezastaviteľnú degradáciu verejnej mienky a politického vedomia občanov prostredníctvom tzv. „*telieradených názorov*“¹² a dezinformácie. Podľa jeho vízie, v súčasnosti dominuje tzv. „*video-modelovaná politika*“, resp. **video-politika**. Sartori konštatuje, že televízia vie zahŕňať každodenný život jednotlivca, formuje a vychováva

11 Dielo nebolo preložené do češtiny, resp. slovenčiny (v čase písania tohto príspevku).

12 Podľa Sartoriho terminológie.

deti (používa výraz tzv. video-dieťa) a pokračuje v ovplyvňovaní dospelých prostredníctvom jej roly „informačnej agentúry“. Televízia informuje, ponúka správy z domáceho prostredia, ako aj zahraničného. Problémom je, že väčšina týchto informácií obsahuje hlavne správy z oblasti športu, čiernej kroniky, emotívnych a bulvárnych príbehov (v tal. tzv. „ružová kronika“) a rôznych katastrof.¹³ Správy, ktoré majú pre občanov ozajstnú relevantnosť, sú však politické informácie, teda tie, ktoré v skutočnosti riadia každodenný život obyvateľstva. Vedieť o politike (ako *res publica*) je základnou podmienkou správneho formovania verejnej mienky. Keď nie je rešpektovaná táto podmienka, keď demokratický štát nevie garantovať právo občanov mať k dispozícii dostatočné informačné prostriedky pre adekvátny rozvoj politického vedomia, znamená to, že „zlý polis“ (zlá politika, ako zlá ekonomika) utláča svoj ľud, oberie ho o slobodu a vedie k jeho „chudobe“ (v zmysle intelektuálnej, ako aj materiálnej chudoby, pozn. I. Š – P. P.) (Sartori, 1993, s. 56 a 2002, s. 98).

Taliansky mysliteľ analyzuje video-politiku ako fenomén, ktorý charakterizuje súčasné demokratické režimy. Keď definuje demokraciu ako „vládu názorov“ (v tal. *governo d'opinione*), zdôrazňuje, že je nevyhnutné hovoriť o úlohe televízie, lebo práve televízia je „úžasný stvoriteľ názorov“ (Sartori, 2002, s. 40). V dnešnej dobe rozhoduje „suverénny ľud“ hlavne na základe toho, čo vidí v televíznych reláciách. Video-politika riadi názory občanov a vie ich ovplyvňovať, predovšetkým počas volebného procesu (napr. centrálnosť prieskumov verejnej mienky v rámci volebných kampaní). Pre Sartoriho je v tomto prípade potrebné objasniť podstatu a zmysel verejnej mienky ako názor, ktorý patrí k ľudu (verejnosť) a týka sa *res publica*, teda vecí a otázok verejného záujmu a všeobecného dobra. Taliansky politológ špecifikuje, že slovo „názor“ neznamená vedomosť, ani vedu. Ide o mienku, ktorá je výsledkom subjektívnych úvah jednotlivcov a pri ktorej sa nevyžaduje žiadny dôkaz. Každá mienka môže byť diskutabilná a meniteľná, variabilná a slabá, lebo nerešpektuje fixné zákony alebo dogmy (ako veda, či náboženstvo). Aby reprezentatívna demokracia fungovala korektne, názory verejnosti musia byť autonómne a vlastné (Sartori, 2002, s. 49). Otázkou je, prostredníctvom čoho sa verejná mienka formuje a vyvíja v rámci ľudu, a či sú politické názory obyvateľstva ovplyvnené dezinformáciou.

Sartori konštatuje, že keď televízia prevzala miesto printovým médiám a rozhlasu ako hlavným aktérom informačného procesu, slová boli nahradené obrazmi, rozprávanie videním (v zmysle vizuálnosťou). Obrazy totiž nevyžadujú špeciálne vedomosti zo strany občanov, a tie informácie, ktoré sa dajú „sfilmovať“, dostanú prednosť pred ostatnými. V dôsledku toho zostáva ponu-

¹³ D. McQuail uvažuje s termínom, ktorý má pôvod v psychológii, resp. v teórii socializácie – *priming*, ide o nastoľovanie tém v súvislosti s činnosťou médií pri navrhovaní hodnôt a noriem, podľa ktorých môžu byť posudzované objekty mediálneho záujmu.

ka informácií veľmi limitovaná, nepochybne registrujeme signifikantnú degeneráciu úlohy televízie. Tento fenomén môžeme analyzovať napríklad v čase volieb, ktoré Sartori definuje ako „video-volby“. Masívne použitie televíznych kanálov na reklamu a propagáciu kandidátov a programov jednotlivých politických strán, podporuje proces **personalizácie politiky**, ktorý je už v talianskom politickom systéme prítomný. Identifikácia obsahu a programu jednej strany s jej lídrom je osobitá charakteristika strany talianskeho expremiéra Silvia Berlusconiho.¹⁴ Práve táto osobnosť začala v rámci svojich súkromných televízií proces degenerácie informačných mechanizmov prostredníctvom dlhodobého vysielania (už od osemdesiatych rokov 20. storočia) zábavných programov nízkej úrovne (pre deti, ako aj pre dospelých), ktoré na začiatku vyzerali neškodné, ale postupne ukázali ich nebezpečné konzekvencie. Masu talianskych občanov začala modelovať televízia, jej názory sa stali „tele-riadené“ a ľahko ovplyvniteľné kvôli postupnej strate záujmu o politiku. Sartori tvrdí, že tento nedostatok záujmu zo strany masy obyvateľstva smerom k politickým otázkam je len výsledkom neadekvátnej politickej výchovy občanov zo strany štátu. Vychovávať generáciu „telezávislych“ video-detí (čo sú budúci „video-dospelí“) vytvorilo súčasný stav apatie a neaktívnosti občanov, ktorí stratili svoje politické vedomie.

V konkrétnom talianskom prípade sme mohli jasne vidieť, akým spôsobom bol Berlusconi schopný vyhrať voľby, aj keď jeho strana bola úplne nová, bez silnej štruktúry v občianskej spoločnosti a bez dlhodobej politickej tradície a ideológie. Práve strata všetkých týchto charakteristík, ktoré boli prítomné v ostatných politických stranách tzv. „starej politiky“, bolo kľúčovým výrazom, prečo strana získala úspešný výsledok. Nosnou súčasťou Berlusconiho politických prejavov sa stali slogany, charakteristikami jeho prejavu (pisomného či ústneho) krátkosť, lineárnosť a jasnosť. Krátky text či prejav opisuje vybranú tematiku rýchlo, efektívne, jasne a synteticky. (Syntakticky krátkym vetám sa dá totiž ľahšie rozumieť ako dlhým myšlienkam). Použitá lexika zasa prezentuje charakteristiky tzv. „základného slovníka“, aby danému prejavu rozumel čo najväčší počet ľudí.

Ako vidíme, **politický marketing** nahradil tradičné vzťahy medzi stranami a ich voličmi a transformoval ich na pasívne sledovanie politických otázok zo strany občanov, vnímajúc politiku ako televízny program. Súčasný politický strany, a to nielen talianske, používajú nové prostriedky politického a volebného marketingu, aby získali alebo si udržali preferencie voličov (Mazzoleni, 2004, s. 38). V prípade Talianska konštatujeme, ako tvrdí Sartori, že stránčka súťaž sa transformovala na divadelnú šou, v ktorej **protagonistami sú masmé-**

---

¹⁴ K téme porov. aj ŠUŠA, Ivan: *Jazyk politiky a Silvio Berlusconi*. In: Analytické sondy do textu I. Banská Bystrica, Filologická fakulta UMB 2004.

diá a strany a televíznymi divákmi sú občania. Diváci nemusia rozmýšľať, nemusia mať kompetencie a informácie, musia len vidieť – a vidieť neznamená rozumieť. Stratégie politického marketingu majú tendenciu emotívne ovplyvňovať verejnosť a prezentovať manipulované fakty, ako robí reklama, ktorá musí ponúkať svoje produkty a presvedčiť potenciálnych klientov si ich vybrať. Voliči majú k dispozícii prostredníctvom týchto stratégií rôzne druhy politických strán a na základe ich rozdielov môžu vyjadrovať svoju preferenciu. Problémom však ostáva, že v rámci tohto typu komunikácie, v ktorej dominujú masmédiá a politický marketing, nie sú jasne definované pravidlá hry a existuje riziko zneužitia týchto prostriedkov zo strany silnejšej strany. V talianskom systéme registrujeme prítomnosť dominantnej strany Ľud slobody, ktorú môžeme definovať ako personálnu mediálnu stranu. Berlusconiho strana a samotná osobnosť expremiéra stále ovplyvňuje a modifikuje bežné fungovanie komunikačných mechanizmov demokratického režimu. Medializácia talianskej politiky predstavuje stranícku súťaž ako divadelnú šou, v ktorej zvíťazí ten, kto vie lepšie využiť (zneužiť) najinovatívnejšie a najpersuázivnejšie metódy komunikácie. Silou Berlusconiho strany je to, že v rámci svojej *agenda setting* dokáže využiť emócie ľudí a ich túžby a prostredníctvom stratégie politického marketingu získať **preferencie masy**. Doteraz u voličov tento systém fungoval, verejná mienka však nie je konštantná a spomínané mechanizmy sa môžu čoskoro stať neefektívnymi.

Literatúra

- AMADORI, Alessandro: *Mi consenta*. Milano, Libri Scheiwiller 2002.
- BARŠA, Pavel: *Politická teorie multikulturalismu*. Brno, CDK 2003.
- BÍNA, Daniel: *Na okraj úvah o stredoevropské literární postmoderně*. In: Problémy slovakistiky v zrcadle areálové filologie. Ed. Ivo Pospíšil. Brno, Česká asociace slavistů a Tribun EU 2010.
- FERRARA, Alessandro: *Multiculturalismo*. In: BOBBIO, N. – MATTEUCCI, N. – PASQUINO, Gianfranco: *Il Dizionario di Politica*. Torino, UTET 2004.
- HILLAND ERIKSEN, Thomas: *Antropologie multikulturních společností. Rozumět identitě*. Praha – Kroměříž, Triton 2007.
- KOPER, Ján: *Nevyhnutnosť dialógu v postmoderne*. In: Medzikultúrny dialóg. Prešov, Prešovská univerzita, FF 2009.
- KRISTEVA, Julia: *Stranieri a se stessi*. Milano, Feltrinelli 1990.
- KUHN, Thomas: *La struttura delle rivoluzioni scientifiche*. Torino, Einaudi 1969.
- MARČOK, Viliam: *V poschodvom labyrinte*. Bratislava, LIC 2010.
- MAZZOLENI, Gianpietro: *La comunicazione politica*. Bologna, Il Mulino 2004.
- OVADIA, Moni: *Vai a te stesso*. Torino, Einaudi 2008.
- POSPÍŠIL, Ivo: *Minulost a současnost areálů: strategie a klíč k dnešku*. In: Areálová slavistika a dnešní svět. Ed. Ivo Pospíšil. Brno, Česká asociace slavistů, Tribun EU 2010.
- RYBÁŘ, Radovan: *Postmoderní multikulturalismus, problém národnostních menšin a Evropa*. In: Evropa 21. století: rozmanitost a soudržnost? Brno, Masarykova univerzita, PF 2008.
- SARTORI, Giovanni: *Homo videns. Televisione e post-pensiero*. Roma-Bari, Editori Laterza 2005.

- SARTORI, Giovanni: *Pluralismus, multikulturalismus a přistěhovalci. Esej o multietnické společnosti*. Praha, Dokořán 2005.
- ŠUŠA, Ivan: *Persuazívnost' v kontexte talianskej politickej komunikácie*. In: Analytické sondy do textu II. Banská Bystrica, Filologická fakulta UMB 2006.
- TAYLOR, Charles: *Multikulturalismus. Zkoumání politiky uznání*. Praha, Nakladatelství Filosofického ústavu AV ČR 2001.
- VATTIMO, Gianni: *Addio alla verità*. Roma, Meltemi 2008.
- VRAŠTIL, Martin: *Giovanni Sartori – Pluralismus, multikulturalizmus a přistěhovalci*. In: *Antropoweb*. Plzeň, Západočeská univerzita 2011.
- ZAGREBELSKY, Gustavo: *La virtù del dubbio. Intervista su etica e diritto*. Roma–Bari, Laterza 2007.

